

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research
Cilt: 13 Sayı: 75 Yıl: 2020 & Volume: 13 Issue: 75 Year: 2020
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

GÜNÜMÜZ VAN KENT KÜLTÜRÜNDE TARİHİ TEKEL BİNASININ YERİ HISTORICAL TEKEL BUILDING'S PLACE IN CURRENT URBAN CULTURE OF VAN

Şahabettin ÖZTÜRK*

Öz

Günümüz Van şehrinin merkezinde yer alan yapı, inşa edildiği 1940 tarihinden 2005 yılına kadar Tekel Binası olarak kullanılmıştır. Daha sonra Tekel Binası'nın batı bölümüne farklı tarihlerde inşa edilen lojman ve depo bölümleri ilave edilmiştir. 2005 yılından günümüze kadar boş olan yapı özelleştirme kapsamında satışı yapılmış, son olarak 2020 yılında yapı Van Valiliği'ne tahsis edilmiştir.

TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi'nin 2006 yılında yaptığı incelemeler sonucunda Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan Cumhuriyet Dönemi mimari yapı özelliğinde olduğunu tespit etmiştir. Bu kapsamda Tekel Binası, Van Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Bölge Kurul Müdürlüğü tarafından tescillenip koruma altına alınmıştır. Van Tekel Başmüdürlük Binası, Van Merkez Çarşı Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi, 29. Pafta, 189. Ada ve 1. Parsel de yer almaktadır. Dikdörtgen planlı yapı bodrum, zemin ve üst kat olmak üzere üç katlı olan bina kesme taş kullanılarak inşa edilmiştir.

Tarihi Tekel Binası, 11.92x21.51 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı bir düzenlemeye sahiptir. Yapı inşa edildiği dönemde batısında yapıya bitişik olarak doğu-batı istikametinde tek katlı depo bölümleri yer almıştır. Ancak yapı daha sonraki yıllarda yapılan fiziki müdahalelerle kısmen değiştirilmiştir. Yapıya giriş Cumhuriyet Caddesi'nden üç basamaklı çift kanatlı bir kapının yanı sıra, kuzey ve batı yönlerdeki tali girişler ile sağlanmaktadır.

Tekel Binası'nın dış duvarları kesme kum taşından, iç duvarları ise yığma moloz örme duvar tekniğinden, ara katlar ve merdivenleri ise betonarme malzeme ile inşa edilmiştir. Yapının tüm katlarındaki duvar satırları sıva üzeri badanalıdır. Bodrum katın zemini beton, zemin ve üst katın zemin kaplaması ise karo ve mozaik kaplamalıdır.

Son derece yalın ve inşa edildiği Cumhuriyet Dönemi mimarisi özelliğinde olan yapıda süsleme kullanılmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi, Tekel Binası, Van Şehri.

Abstract

Building was used as the Monopoly, have been built since 1940 to 2005. Later, the western section of Monopoly built was included house lodging and warehouse at different sections. From 2005 to the present day with an empty building was sold to the scope of privatization. Chamber of Architects of Turkey by the Van Branch In place in 2006 as a result of the investigations located on Cumhuriyet Avenue determined to be property of the Cumhuriyet period's architecture. In this context, Monopoly Building, by the Directorate of Cultural and Natural Heritage Protection District Board of Van had been officially certified under protection.

Van Monopoly Building, Van central market district, Cumhuriyet Street, 29. Plot, 189 island and 1 parcel is located at. Rectangular in shape and basement, ground and upper floor to the three-storey building was built of cut stone. Monopoly History Building 11.92x21.51 m. dimensions have a rectangular arrangement. Building was built in, west of the building, structure adjacent to the built in the east-west direction, sections of single-storey warehouse is located. However, in later years completely replaced the physical interventions. Cumhuriyet Main Street entrance building which a three stairs and double-leaf door, as well as secondary entrances north and west directions input building is provided.

Building's exterior walls of Monopoly were built cut sandstone, and the inner walls were built masonry form. Intermediate floors and stairs of the building were built with reinforced concrete material. All floors of the building wall surfaces plastered and painted over, so not found in any decorative ornamental. Concrete basement floor decking, ground and upper floors is coated with tile and mosaic-covered. Extremely simple and the property were built architecture of the Cumhuriyet Period's not used in building decoration.

Keywords: Cumhuriyet (Republican) Period, Monopoly Building, Van City.

* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Restorasyon Ana Bilim Dalı Başkanlığı, sahozturk13@gmail.com, Orcid: https://ocid/0000-0001-6979-3342

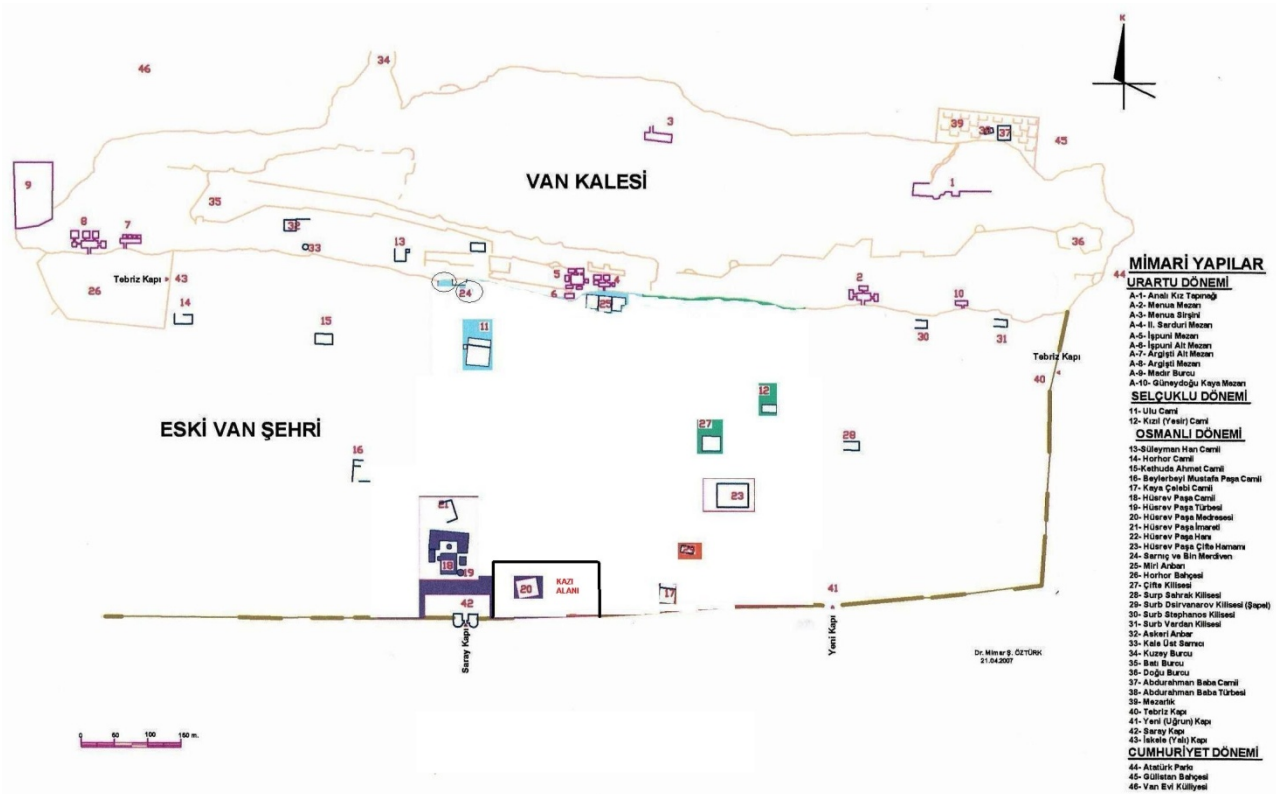

1. GİRİŞ

Günümüz Van şehrinde mimari yapılaşma 1900 yıllarının başından itibaren önceleri bağ evleri şeklinde olan daha sonraları ise gruplar halinde sivil mimari şeklinde başlamıştır. 1970 yılına kadar günümüz Van şehrindeki mimar yapılaşma Eski Van Şehri'ndeki mimari yapı malzeme, tekniğine uygun olarak inşa edilmiştir (Ünsal-Öztürk, 1997, 54-58), (Şekil 1).

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte günümüz Van şehrinde Cumhuriyet Dönemi'ne ait başta kamu yapıları olmak üzere, çok sayıda sivil mimari yapılar inşa edilmiştir. Günümüz Van şehri imar planları ilk olarak 1925 daha sonraları ise 1941, 1970, 1986 en son 2012 yıllarında hazırlanmıştır. Yapılan imar planları ile Van şehrinde değişen ve gelişen sosyal hayat şartları ile betonarme yapılarının hızla yaygınlaşması eski doku özelliğindeki mimari kamu ve sivil yapıları ile Cumhuriyet Dönemi'ne ait kamu yapılarının yıkılmasına neden olmuştur (Kömürcüoğlu, 1945, 27-29; Öztürk-Bekiroğlu, 2013, 223).

Van halkının apartman kültürü özentisi sonucu geleneksel evlerini terk etmeleri sonucunda evler birer birer yıkılmıştır. Ayrıca, şehrin Koruma Amaçlı İmar Planı'nın hazırlanmaması, tescil ve tespit çalışmasında gerekli özenin gösterilmeyişi ise yıkılma sürecini hızlandırmıştır (Öztürk, 2005, 545-555; Öztürk, 2004, 52-54; Erzen, 2004, 54-59). 1918-85 yılları arasında başta yerli Van halkı olmak üzere çevre il ve ilçelerden (Ağrı, Trabzon, Artvin, Siirt, Hakkâri, Bitlis, Muş vb.) Van'a göç eden halk, yerli halk ile kısa zamanda kaynaşmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında günümüz Van kentinin sınırları doğuda Erek Dağı eteklerine, güneyde Edremit'e, kuzeyde Akköprü Deresi'ne batıda ise Van Gölü kıyısına kadar uzanmıştır (Şekil 2).

Şekil 1. Eski Van Şehri ve Kalesi Vaziyet Planı (Ş. Öztürk)

Kent merkezi Cumhuriyetin ilk yıllarında Cumhuriyet Caddesi merkez olmak üzere geleneksel mimari tarzında yapılar ile donatılmıştır. Çok sayıda pazar alanı, han, hamam, çarşı, dükkân vb. yapılar inşa edilerek kentte tarihi geleneksel mimarinin devamı sağlanmıştır. 1960 yılına kadar günümüz Van şehrinin her türlü su ihtiyacının tamamını, 1980 yılından sonra ise Van şehrinin su ihtiyacının yarısını sağlayan kehrizler yoğun alt yapı çalışmalarında dolayı (yol, su, kanalizasyon, telefon gibi...) yok olmuştur (Öztürk, 2002, 148-158; Kul-Parin, 2016, 24-35). Yoğun imar çalışmaları ve kentin "Koruma Amaçlı İmar Planı" hazırlanmamasından dolayı kehriz kanallarının büyük bir bölümünün çöküp işlemez hale gelmesine sebep olmuştur (Şekil 2).

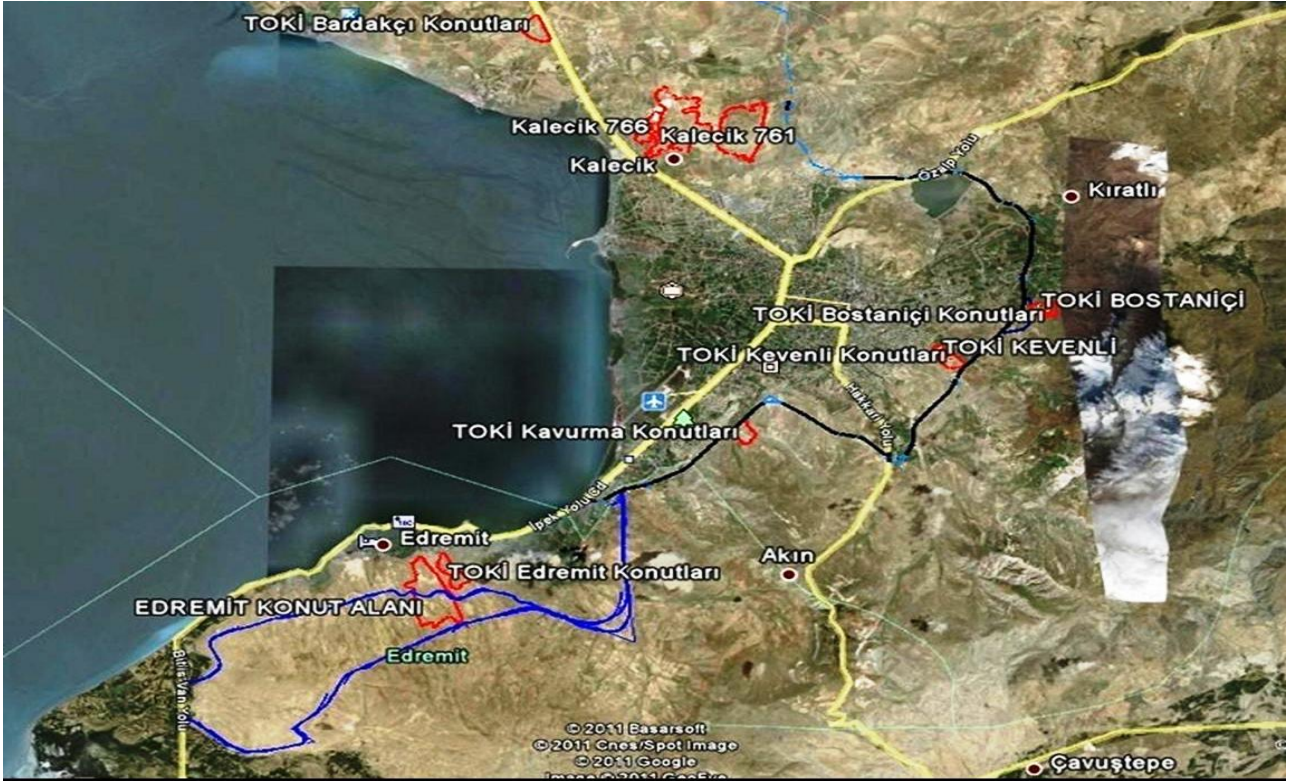
1970 yılında hazırlanan imar planı ile Van kentinde dairesel plan tipi uygulanmıştır. Bu planda merkezdeki ticari alanlarda % 100 yoğunluk en fazla beş kat olarak alınmış, çevreye doğru yayıldıkça dört ve üç katlı ticari yapılar ve daha ileride mesken alanları bulunmaktadır. Mesken alanlarında en fazla yoğunluktaki taban alan katsayısı (TAKS) %20 olarak belirlenmiş ve merkeze doğru %7'lere düşürülmüştür. İmar planının uygulamaya konulmasından sonra 1983 yılında 2981 Sayılı İmar Affı Yasası ile Van'da imar planına aykırı yaklaşık 5.000 adet kaçak ve ruhsatsız yapı inşa edilmiştir. Van Belediyesi Fen ve İmar Müdürlüğü teknik eleman yetersizliğinden dolayı gerekli yapı denetimini yapamaması ve ülkemizdeki diğer sorunlara da bağlı olarak Van ili çarpık kentleşmenin sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır (TMMOB Mimarlar Odası, 1996, 8, 9).

1980 yılı ihtilal sonrası Doğu ve Güney Anadolu Bölgelerinde olağanüstü durumdan dolayı çevre yedi il ve beş ülkeden gelen yoğun göçler ile merkez Van şehrinin mevcut yerel nüfusu 90.000 den 650.000'e, İl toplam nüfusu ise 1.200.000'e ulaşmıştır. Böylece, Van kenti doğuda Erek Dağı eteklerine, güneyde Edremit İlçesine, Van Gölü kıyısına ve kuzeyde ise Şahbağı'na kadar genişlemiştir (Şekil 2). 1987-97 yılları arasında bölgedeki olağanüstü hal 30 kez dörder ay şeklinde uzatılmıştır. Bu yıllar arasında bölgede yaklaşık 3,5 milyon insan kırsal alanlardan şehir merkezlerine göç etmek zorunda kalmıştır. Göç maruz kalan halktan imkânı olanlar büyük kentlere (İstanbul, İzmir, Ankara Antalya, Mersin, Bursa, Adana), bu imkânı sahip olmayanlar ise göç yükünü taşımayacak olan Van, Batman ve Diyarbakır illerine göç etmek zorunda kalmıştır (TMMOB Mimarlar Odası, 1998, 5).

Bu durumun doğal sonucu olarak kent merkezinde başta Hacıbekir, Yüniplik, Süphan, İstasyon, Altıntepe, Akköprü, Şabaniye, İskele, Karşıyaka Mahallelerinde yaklaşık 30.000 ruhsatsız ve imara aykırı yapı tespit edilmiştir (TMMOB Mimarlar Odası, 1996, 9), (Şekil 2). Van şehri mevcut imar planı uygulaması 1996 yılına kadar devam etmiştir. 1996 yılında yeniden hazırlanan imar planının % 100'ü ise tadilat yapılarak çarpık ve ruhsatsız yapılaşmanın önünü açmıştır. Van kentindeki tüm bu sıkıntıların yanı sıra Van Belediyesi'nin 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 18. maddesi kentin merkezinde % 90 yapılaşmanın tamamlandığı bölgelerde uygulanmıştır.

Gecekondu ve çarpık yapılaşmayı yerinde tespit etmek ve çözmek için Mimarlar Odası 1996 yılında bir çalışma gerçekleştirmiştir. Van'ın imar sorunlarına çözüm arama isteği üzerine Mimarlar Odası Ankara Şubesi Van Temsilciliği tarafından Van Projesi hazırlanmıştır. Bu proje 1996 yılında Van Valiliği, Van Belediyesi, Mimarlar Odası ve diğer kamu kuruluşlarının desteği ile çok kısa bir zamanda Van şehir merkezinin kuzeydoğusunda yer alan Yalım Erez Mahallesi'nde yeni bir yerleşme alanı hazırlanmıştır. Hazırlanan proje ile 258 aileye geçici konut, bu amaçla eğitim (Okul) ve sosyal tesislerin (Kilim Atölyesi) yapılması tamamlanmıştır (TMMOB Mimarlar Odası, 1996, 248-270).

Van'da son 60 yıl içinde hızlı bir dönüşüm yaşanmış, gayrimenkul ve rant odaklı büyüme içerisinde olması, yapı stokunun büyük bölümünün depreme karşı mukavemet gösterecek sağlamlıkta olmaması gibi nedenler ile Van için, dönüşüm kavramının yoğun olarak tartışılması kaçınılmaz olmuştur (Şekil 2). Kentin ulaşımını sağlayan yollar daraltılmış, kentin sosyal aktivitesini sağlayan otoparklar, yeşil alanlar, parklar minimize edilmiş ya da tamamen ortadan kaldırılmıştır.

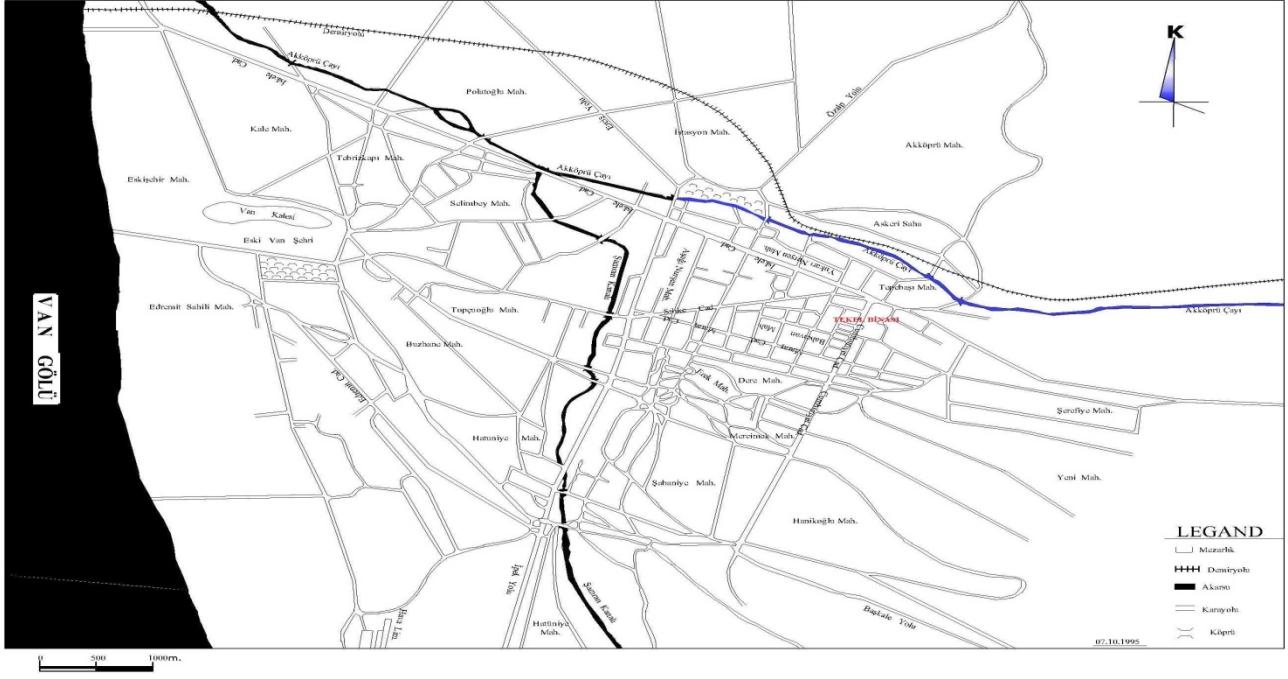
Şekil 2. 2011 Van Deprem Sonrası Van Yerleşimi Haritası

Van'da 23.10.2011 tarihinde oluşan 7,2 büyüklüğündeki depremin olumsuz etkisi özellikle Van merkez 12 köy ile Erciş ilçesinde görülmüştür. Bu depremden Van şehir merkezi ise en az hasarla etkilenmiştir (Bekiroğlu-Subaşı Direk-Öztürk-Yeğin, 2012, 79,105). Ancak 09.11.2011 tarihli ikinci 5,6 büyüklüğündeki depremin ise birinci depremin aksine Van şehir merkezinde olumsuz etkisi şiddetli olmuştur (Şekil 3). İkinci deprem ile son 20 yıl içerisinde şehir merkezinde inşa edilen yüksek katlı betonarme yapılarının % 70'ı ağır hasarlı olarak tespit edilerek yıkılmıştır (Öztürk-Bekiroğlu, 2013, 223).

2011 depreminden sonra günümüz Van şehrindeki yapılaşma ve büyüme odakları güneyde Edremit'in güney bölümünde, Van şehir merkezinin doğusunda Erek Dağı eteklerinde ve Van şehir merkezinin kuzeybatısında Kalecik bölgesinde olmak üzere belirlenmiş yapılaşma ve kentin büyümesi bu bölgelere doğru gelişmiştir (Öztürk-Yeğin, 2012, 235-246). Deprem sonrası kentin tüm dinamiklerinin yeniden planlanması yeni kentsel mekânların oluşturulması, bölgesel ve mekânsal ölçekte dönüşümlerin yaşanması kaçınılmazdır. Bu bağlamda Van Belediyesi ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı yeni bir İmar Planı hazırlamıştır. Yeni inşa edilecek yerleşim alanları ise güneyde Edremit İlçesinde, doğuda Erek Dağı eteklerine, kuzeyde ise Kalecik ve Yüzüncü Yıl Üniversitesi bölgelerine doğru planlanması hedeflenmiştir (Şekil 2).

İl Özel İdaresi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Zeve Yerleşkesi'nin kuzeyinde Erciş Yolu üzerine, XVII. DSİ Bölge Müdürlüğü ve Karayolları XI. Bölge Müdürlüğü Edremit İlçesi'nin batısına, şehir merkezinde yer alan tüm askeri alanlar Edremit İlçesi'nin güneyindeki maliye arazisine, Belediye Hizmet Binası Karşıyaka Mahallesi'ne taşınması bu çerçevede planlanmıştır. Tüm bu gelişmelere bağlı olarak kentte var olan kültür varlığı niteliğindeki birçok tarihi yapı yaklaşık son 50 yıl içerisinde yok olmuştur. Yitirilen bu bellek, aynı zamanda halen içinde yaşadığımız, bir parçası olmakla övündüğümüz Cumhuriyet'in belleğidir. Ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesi kentlerinden biri olan Van'da iki adet tescilli Cumhuriyet Devri yapısı yer alır. Eski Tekel Binası, (Öztürk-Subaşı Direk, 2011, 183-192) ve Endüstri Meslek Lisesi'dir (Öztürk, 2019, 379-395).

Eski Tekel Binası, TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi'nin girişimiyle, tescilli yapı olarak koruma altına alınmıştır. Böylece Cumhuriyet Dönemi'nin ilk tanığı olarak, alçak gönüllü mimariyi, ağırbaşlı bir dönemi simgelemesinden ötürü kent belleğine armağan edilmiştir (Şekil 4).

Şekil 3. Günümüz Van Şehri 1970 Tarihli Haritası (Ş. Öztürk)

2.YAPININ İNCELENMESİ

2.1. Plan

Tekel Binası üzerinde ve yazılı tarihi kaynaklarda yapının inşa tarihine ait herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yapının inşasının 1940 yılında yapıldığına dair yapı inşaatında işçi ve usta olarak çalışan yaşlı insanların beyanları mevcuttur. Bina inşa edildiği 1940 yılından 2005 yılına kadar Tekel Binası olarak kullanılmıştır. Yapının batı bölümüne farklı tarihlerde inşa edilen lojman ve depo bölümleri ilave edilmiştir. 2005 yılından günümüze kadar boş olan yapı özelleştirme kapsamında satışı yapılmıştır (Öztürk-Subaşı Direk, 2011, 183-192).

Şekil 4. Tekel Binası Güneydoğu Görünüşü (Anonim)

TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi tarafından 2006 yılında yerinde yapılan incelemeler sonucunda Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan Cumhuriyet Dönemi mimari yapı özelliğinde olan Tekel Binası ve Gümrük Binası'nın tescillenmesi için Van Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Bölge Kurulu'na sunulmuştur. Van Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 12.05.2006 tarih ve 40 sayılı karar ile Tekel Binası tescillenip koruma altına alınmış, ancak Gümrük Binası'nın tescili uygun görmemiştir. Van Tekel Başmüdürlük Binası, Van Merkez Çarşı Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi, 29. Pafta, 189. Ada ve 1. Parsel de yer almaktadır.

Dikdörtgen planlı üç katlı olarak kesme taştan yapılan binanın doğusu Cumhuriyet Caddesi, güney ve batısı ara sokaklar kuzeyi ise bitişik parsel üzerinde yer alan mağazalar ile çevrelenmiştir. Tekel

Binası'nın batısında müstemilat bölümleri yer almaktadır. Yapının ana girişi doğuda Cumhuriyet Caddesi'nden yapılmaktadır (Şekil 3,4). Üç kattan oluşan tarihi Tekel Binası, 11.92x21.51 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı olarak kesme taştan inşa edilmiştir. Yapı inşa edildiği dönemde batısında bitişik olarak doğu-batı istikametinde tek katlı depo bölümleri yer almıştır.

Şekil 5,6. Tekel Binası Doğu ve Kuzeydoğu Görünüşleri (Ş. Öztürk)

Ana yapıya giriş Cumhuriyet Caddesi'nden üç basamaklı çift kanatlı bir kapı ile sağlanır. Bina hem doğudan hem de güneyden yaklaşık 0.75 m. yol kotunun yükletilmesi ile doğu cephesindeki bodrum kat pencereleri tamamıyla, güney yönündeki bodrum kat pencereleri ise kısmen kapatılmıştır (Şekil 3-6). Ana giriş bölümü rüzgârlık ve giriş holünden oluşmaktadır.

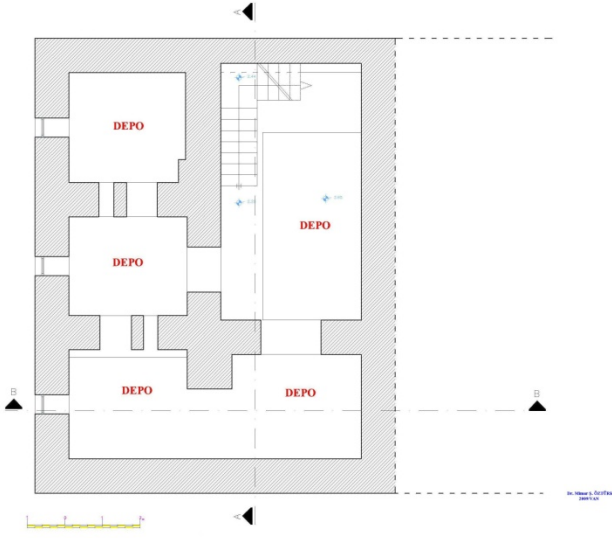

Şekil 7. Tekel Binası Zemin Kat Rölöve Planı (Ş. Öztürk:2009)

Giriş holünün karşısında üç kollu merdivenkovanı mevcuttur. Merdiven ile hem üst katta hem de bodrum katına ulaşım sağlanmaktadır. Merdivenin ara kotundan yapının batı aksı üzerinde yer alan bay-bayan helâ ve lavaboları yer almaktadır. Zemin katın orta bölümünde yer alan dikdörtgen planlı koridor bölümü kuzey-güney yönünde 2.94x13.91 m. ölçülerindedir. Koridorun güney ucunda bir oda, kuzey ucunda ise üst kat ve kuzeyde yapının dış ile ilişkisini sağlayan dört kollu bir merdivenkovanı yer almaktadır. Koridorun her iki doğu ve batı yanlarında toplam yedi oda bulunmaktadır (Şekil 7).

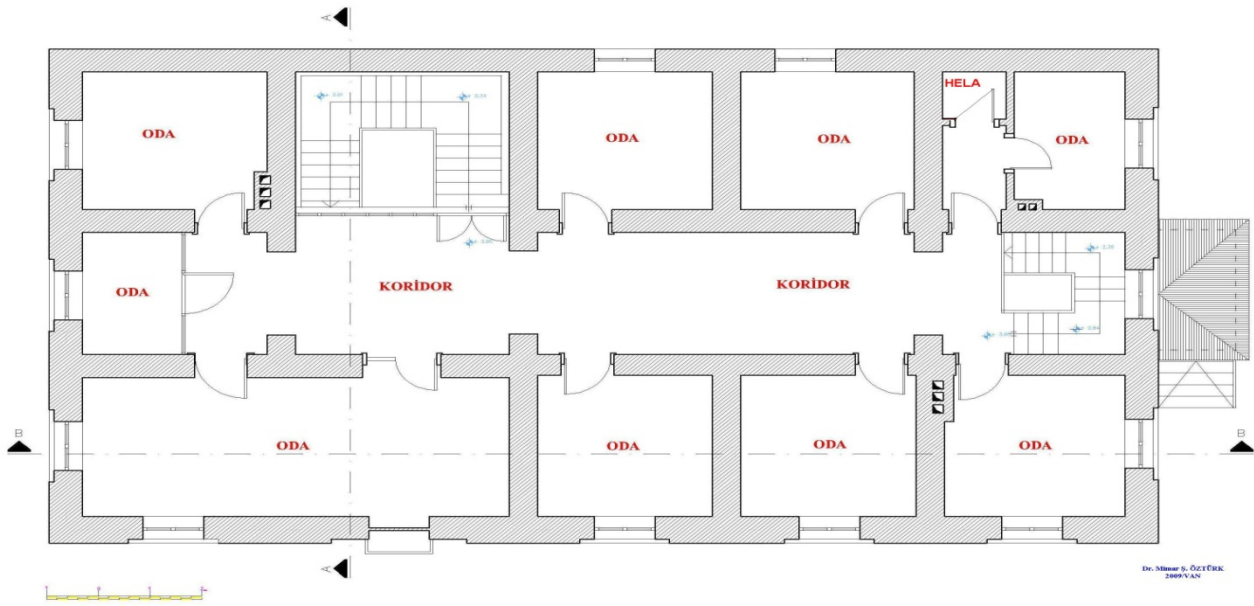

Yapının bodrum katının sadece güney bölümü mevcut olup, 9.57x11.92 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Bodrum katı beş ayrı depo bölümünden oluşmaktadır. Depo bölümleri arasında çeşitli kot farkları mevcuttur. Bodrum katı aydınlatması günümüzde güneye açılan üç adet küçük pencere ile aydınlatılmaktadır. Doğuya açılan iki pencere ise Cumhuriyet Caddesi yol kotunun yükselmesi sonucunda tamamen kapatılmıştır. Bodrum katı binanın depo ve kalorifer kazan dairesi olarak kullanılmıştır (Şekil 8,9).

Şekil 8,9. Tekel Binası Zemin Kat Rölöve Planı ve İç Mekan Görünüşü (Ş. Öztürk:2009)

Üst kata çıkış, yapının zemin katında yer alan iki farklı merdiven yardımı ile ulaşılmaktadır (Şekil 43,44). Üst katın ortasında yer alan dikdörtgen planlı 2.95x16.12 m. ölçülerindeki kuzey-güney yönde planlanan koridor yer almaktadır. Koridorun doğu yanında beş oda, batı yanında ise dört oda sıralanmıştır. Üst katın güneydoğu bölümündeki iki oda arasında ara duvar sonradan kaldırılarak büyük bir oda haline dönüştürülmüştür. Her oda içerisinde 1.18 m. genişlikte dikdörtgen formlu pencereler bulunur. Üst katın kuzeybatı köşesindeki oda içerisinde bağımsız olarak bir helâ yer almaktadır (Şekil 10).

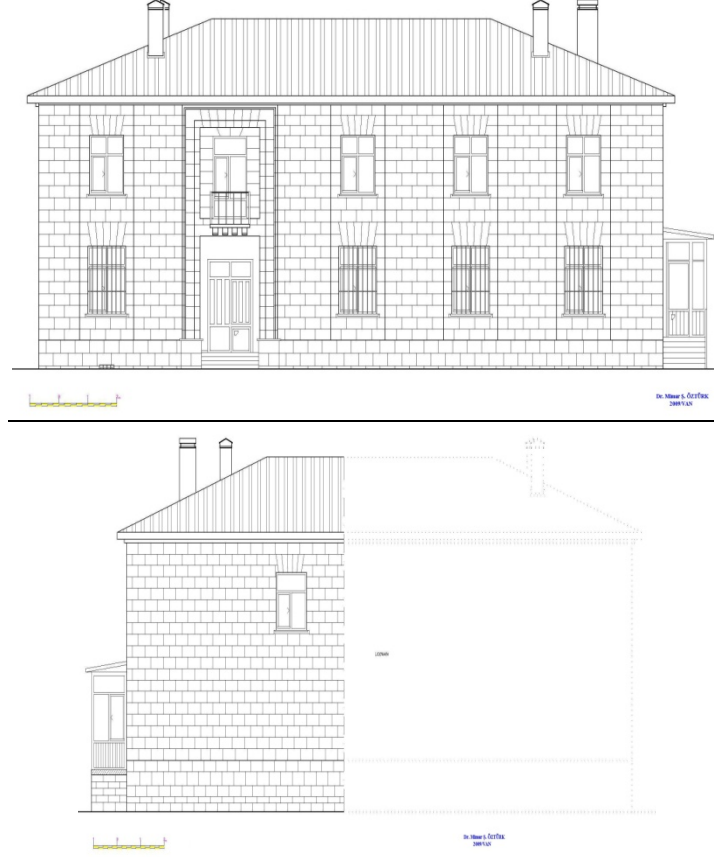

Şekil 10. Tekel Binası Üst Kat Rölöve Planı (Ş. Öztürk:2009)

2.2. Cepheler

Tekel Binası'nın en hareketli cephesi doğu cephesidir. Cephe 21.51 m. uzunluğunda 7.45 m. yüksekindedir. Yapı subasman seviyesi beden duvarlarından 0.05 m. dışa çıkıntılı olarak kesme taştan

inşa edilmiştir. Cephenin bodrum katında yer alan iki adet pencere Cumhuriyet Caddesi'nin yol kotunun yükselmesi sonucunda günümüzde tamamen kapatılmıştır. Zemin ve üst kat dikdörtgen planlı pencereleri cephede yatay ve düşey aynı aks üzerinde tasarlanmış, cephe doluluk-boşluk oranı kendi içerisinde uyum sağlamıştır (Şekil 11, 12).

Şekil 11,12. Tekel Binasi Doğu ve Batı Cephe Rölövesi (Ş. Öztürk:2009)

Zemin ve üst katın aynı aks üzerinde yer alan pencereleri, dikdörtgen bir çerçeve içerisinde 0.10 m. içeriye doğru planlanmıştır. Tekel Binasi'nin doğu ana giriş kapısı oldukça hareketlidir. Üst katın penceresi ile ayrı bir çerçeve ile sınırlanmıştır. Üst kat pencere bir balkon şeklinde planlanmış ve balkon dört adet taş dekoratif konsol yardımıyla ayakta durmaktadır. Doğu cephesinin beden duvarı üç kademeli bir pahlı silme ile kırma çatıya geçiş sağlamaktadır (Şekil 11,12).

Şekil 13,14. Tekel Binasi Kuzey ve Güney Cephe Rölövesi (Ş. Öztürk:2009)

Yapının güney cephesi 11.92 m. uzunluğunda, yaklaşık 8.00 m. yüksekliğindedir. Bodrum, zemin ve üst kat pencereleri ile cephe uyumludur. Diğer mimari özellikler bakımından doğu cephesi ile aynı mimari yapıya sahiptir. Batı cephesi ana binaya bitişik sonradan inşa edilmiş bitişik yapılar ile büyük bir bölümü kapatılmıştır.

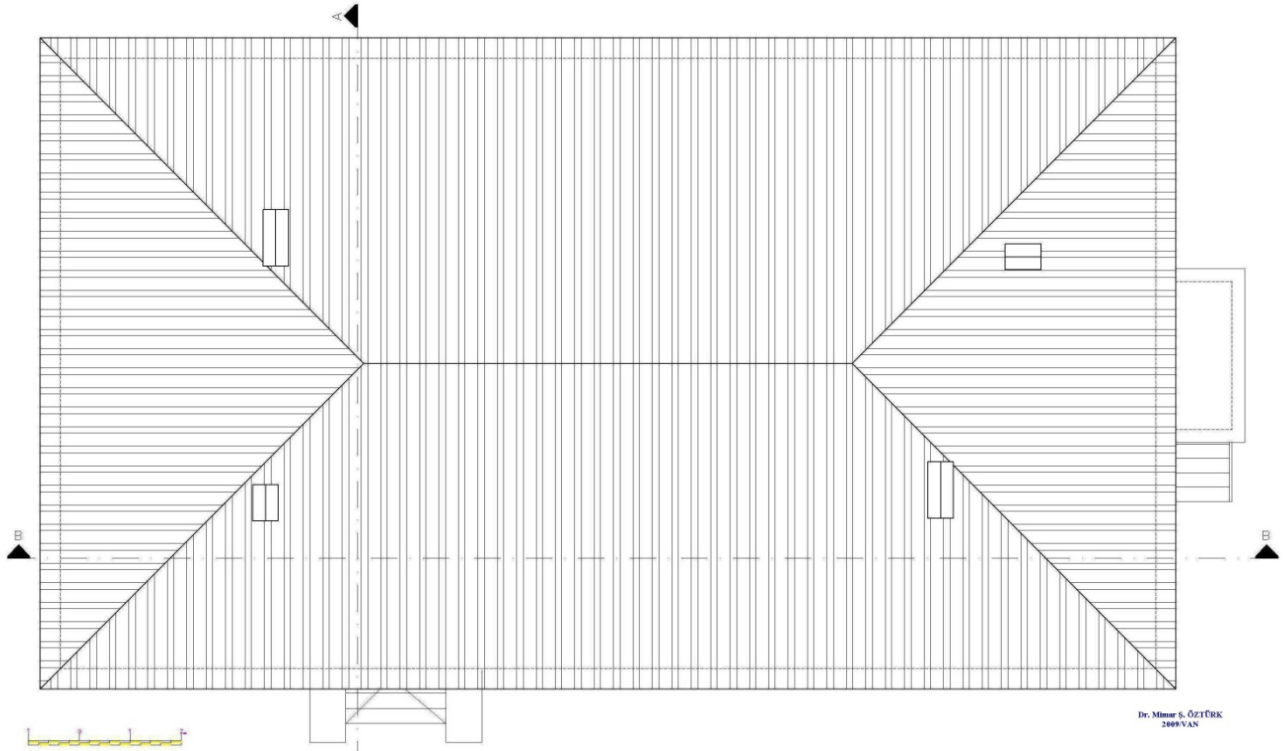
Kuzey cephesi ise 11.92 m. uzunluğunda, yaklaşık 7.80 m. yüksekliğindedir. Cephenin zemin katında bir giriş bölümü, zemin kat ve üst kat pencereleri hareketlilik kazandırmıştır (Şekil 13-16)

Şekil 15,16. Tekel Binasi Muhdes Yapılar Güneybatı Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk:2009)

2.3. Örtü Sistemi

Tekel binası örtü sistemi kırma çatılı ve saç kaplama örtülüdür. Kırma çatı, 12.72x22.30 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı olarak dört yönde 0.40 m. genişliğinde betonarme saçaklıdır. Kırma çatı üzerinde dört adet dikdörtgen planlı 0.50x1.10 m. ölçülerinde baca bulunmaktadır (Şekil 17).

Şekil 17. Tekel Binasi Çatı Rölöve Planı (Ş. Öztürk:2009)

2.4.Yapım Malzemesi ve Tekniği

Geleneksel olarak yığma tekniğinden inşa edilen Tekel Binası yapım malzemesi olarak; yonu taş, moloz taş, ahşap, kara mozaik, betonarme ve metal malzeme kullanılmıştır. Bağlayıcı malzeme olarak da kireç esaslı çimentolu harç kullanılmıştır.

Şekil 18,19. Tekel Binası A-A En ve B-B Boy Rölöve Kesitleri (Ş. Öztürk:2009)

Yonu Taş; yapının tüm dış cephelerinde kum taşı cinsinde kullanılan ince taş işçiliği ile kaplama olarak inşa edilmiştir. Moloz Taş; yapının temel duvarlarında, beden duvarı ve ara duvarlarının yapımında sıralı ve dolgu malzemesi olarak dolgu duvar tekniğinde kullanılmıştır. Kara Mozaik; yapının tüm koridor, zemin döşeme kaplamasında dökme şeklinde kullanılmıştır. Betonarme yapının tüm ara kat döşeme plakası, merdiven inşasında ve kat kirişlerinde kullanılmıştır (Şekil 18,19).

Şekil 20,21. Tekel Binası Zemin Kat İç Mekan Görünüşleri (Ş. Öztürk:2009)

Ahşap Malzeme; Yapının tüm kapı, pencere ve dolap doğramalarında, kırma çatı iskelesinde, iç merdiven korkuluklarında kullanılmıştır. Metal Malzeme; Yapının kapı ve pencere aksesuar, pencere korkuluk ferforjelerinde ve kırma çatı kaplamasında galvanizli sac olarak kullanılmıştır. Yapının iç duvar satırları ile tavanları kireç katkılı çimento ile sıvalıdır. Yapıda bağlayıcı malzeme olarak çimentolu harç kullanılmıştır. Sıvalı yüzeyleri kireç badana ile badanalanmış, yalın bir görünüme sahiptir.

Şekil 22,23. Tekel Binası Giriş Kapısı Görünüşleri (Ş. Öztürk:2009)

Tekel binasının dış duvarları 0.65 m. kalınlıkta kesme kum taşından, iç duvarları ise 0.55 m. kalınlıkta yığma örme duvar şeklinde inşa edilmiştir. Binanın ara katları ve merdivenleri betonarme malzeme ile yapılmıştır. Yapının tüm katlarındaki duvar satırları sıvalı üzeri badanalı ve herhangi bir dekoratif süslemeye rastlanmamıştır. Bodrum katın zemin kaplaması beton, zemin ve üst katların zemin kaplaması ise karo ve mozaik kaplamalıdır. Son derece yalın ve inşa edildiği Cumhuriyet Dönemi mimarisinde olan yapıda süsleme kullanılmamıştır (Şekil 19-25).

Şekil 24. Tekel Binası Güneydoğu Görünüşü (Ş. Öztürk:2009)

3.SONUÇ

Doğu Anadolu Bölgesi'nin en doğusunda yer alan Van İli, coğrafi ve stratejik konumundan dolayı, eski çağlardan günümüze kadar birçok uygarlığın yaşadığı ve çok sayıda mimari eserin bulunduğu, Anadolu'nun en eski kültürel ve turizm yerleşim merkezlerinden biridir. Van'daki mimari oluşumunda temel etkiler; coğrafi koşullar, örf, adet, malzeme, sosyal hayat tarzı ile yaşam koşullarıdır.

Cumhuriyet Dönemi günümüz Van şehrinin merkezinde yer alan Tekel Binası, kuzey güney istikametinde dikdörtgen planlı, üç katlı, tamamen kesme ve moloz taş kullanılarak inşa edilmiştir. Tekel Binası'nın cephelerindeki doluk-boşluk oranı, gösterişten uzak yalın duruşu yapının en ilgi çekici özelliğidir.

Cumhuriyet Dönemi mimari anlayışında inşa edilen bina, Van kentinde mimari kimliksizliğe karşı adeta tek başına ayakta kalma mücadelesini vermektedir.

Şekil 25. Tekel Binası Güneydoğu Görünüşü (Ş. Öztürk:2009)

TMMOB Mimarlar Odası Van Şubesi tarafından 2006 yılında Van Bölge Kurulu tarafından tescillenen Tekel Binası kentin mimari hafızasını yaşatmak için bir işlev verilerek kullanılması Van kenti için önem arz etmektedir. Bu amaçla yapıya ait tüm envanter ve projeler 2009 yılında TMMOB Van Şube başkanı Dr. Mimar-Sanat Tarihçisi Şahabettin Öztürk tarafından hazırlanmıştır.

Bugün belki Van yerel yönetimler için Van Tekel Binası bir şey ifade etmese de, çok yakın gelecekte, tarihi bina Cumhuriyet Dönemi mimari mirası olarak ayakta kalması için mücadele edenler, birer kültür kahramanı olarak tarihte yerlerini alacaklardır. 2010 yılından beri mülkiyet ve kullanım sorunlarının hukuki olarak çözmek amacıyla birçok yasal işlem yapılmış, nihayet 2020 yılının ortalarında yapı Van Valiliği'nin kullanımına verilmiştir. Tekel binasının batısında yer alan muhdes ilave yapılar tamamıyla yıkılmıştır.

Van İli XX. yüzyıl başlarında ve yaşanan Ermeni-Rus işgali ve kültürel göç ile yüzyıllarca oluşan kültürel hafızanın kaybını yaşamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadar kentte yaşanan siyasi, ekonomik, göç ve kültürel erozyonun sonucunda adette hafızasını yitirmiş kadim Anadolu kentlerinden biridir. Eski Van Şehri ve günümüz Van Şehri'nde ayakta kalan birkaç tarihi yapının korunması ve gelecek nesillere aktarılması için yapılan çalışmalar büyük önem taşımaktadır. Bu önemli yapılardan biri ise hiç kuşkusuz Van Tekel Binası'dır.

KAYNAKÇA

Bekiroğlu, M. Sedat.-Subaşı Direk, Yaşar-Öztürk, Şahabettin-Yeğin, Mustafa (2012). Yüzcüncü Yıl Üniversitesi 23 Ekim ve 9 Kasım 2011 Van Depremleri Raporu 2011.

Mimarlık Açısından 2011 Van Depremleri, Van: Yüzcüncü Yıl Üniversitesi Yayınları.

Erzen, Jale Nejdet (2004). Turkuaz "Deniz" in Coğrafyasında Van", "Van: Mimari, Kültür, Doğa". TMMOB Mimarlık Dergisi, Sayı 317, Ankara, s. 54-59.

Kömürçüoğlu, Asım (1945). Van Şehir Planı Raporu. *Arkitekt Dergisi*, S. III., s. 27-29.

Kul, Mehmet-Parin, Suvat. (2016). *Eski Van'a Doğru Bir Yolculuk*. İstanbul: YeniYüzyıl Yayınevi.

Öztürk, Şahabettin (2005). Geleneksel Van Evlerinde Bir Ev. (Mustafa Dilaver Evi), *Sinan Genim Armağanı*, İstanbul: Ege Yayınları.

Öztürk, Şahabettin (2004). Turkuaz "Deniz" in Coğrafyasında Van, "Eski Van Şehri". *Mimarlık Dergisi*, S. 317, Ankara, s. 52-54.

Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Van Bölge Kurulu Müdürlüğü. (2006). Van Tekel Binası Tescil Kararı, 12.05.2006 tarih ve 40. Sayılı Kararı.

Öztürk, Şahabettin (2002). *Van Gölü Havzası Ortaçağ ve Sonrası Su Mimarisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Y. Y. Ü. Sos. Bil. Enst. Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Van.

- Öztürk, Şahabettin-Bekiroğlu, M. Sedat (2013). Effectson Structures of 2011 Earthquakein Van. *International Van Earthquake Symposium, (23-27Oktober 2013)*, Van.
- Öztürk, Şahabettin-Yeğin, Mustafa (2012). Deprem Odaklı Dönüşüm Projelerinin Van Kenti Üzerindeki Etkileri. 24. *Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi Dönüşüm: Yařama ve Mekana Etkileri, (05-07 Nisan 2012 Bursa)*, TMMOB Bursa Mimarlar Odası, Bursa.
- Öztürk, Şahabettin-Subaşı Direk, Yaşar (2011). Van Tekel Binası. *VI. Uluslararası Van Gölü Havzası Sempozyumu, (09-11 Haziran 2010)*, İstanbul.
- Öztürk, Şahabettin (2019). Kent Müzesi Olarak Endüstri Meslek Lisesi'nin Van Kent Kültüründeki Yeri ve Önemi. *Uluslararası Türkiye Vizyonu Kongresi (UTVİK-2019) Tam Metin Kitabı*, Adana.
- Ünsal, Burhanettin-Öztürk, Şahabettin (1997). Tarihi Van Evlerinin Günümüzdeki İzleri. *Mimarlık İç Mimarlık ve Görsel Sanatlar Dergisi*, S. 62, s. 54-58.
- TMMOB Mimarlar Odası (1996). *Van'da Kent ve İmar Sorunları*, Ankara.
- TMMOB Mimarlar Odası (1998). *Van Dosyası*. Ankara.